

مقالات (۱۶۲)

مرکز مطالعات متین

MatinStudies.com

گوهرهایی از سخنان امام ابن‌قیم دربارهٔ زهد

گردآوری: فهد بن عبدالعزیز الشویرخ

گوهرهایی از سخنان امام ابن‌قیم درباره زهد |

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

گوهرهایی از سخنان امام ابن‌قیم درباره زهد

سپاس و ستایش از آن‌الله پروردگار جهانیان است و درود و سلام بر شریف‌ترین پیامبران و رسولان، پیامبر ما محمد و بر خاندان و همه یارانش باد.

اما بعد؛ زهد از موضوعاتی است که علامه ابن‌قیم - رحمه الله - در تعدادی از کتاب‌های خود به آن‌ها پرداخته است. من به فضل و کرم الهی، بخشی از گفته‌های ایشان را گردآوری کرده‌ام و از خداوند کریم می‌خواهم که همگان از آن بهره‌مند شوند.

گوهرهایی از سخنان امام ابن‌قیم دربارهٔ زهد

● اقسام الزهد:

زهد بر سه قسم است:

نخست: زهد واجب که بر هر مسلمانی فرض است و آن زهد در کارهای حرام است.

دوم: زهد مستحب که درجات استحباب آن بر پایهٔ چیزی که در آن زهد می‌ورزند متفاوت است؛ و آن زهد در مکروهات، زیاده‌روی در مباحات و تنوع‌طلبی در شهواتِ حلال است.

سوم: زهد تلاشگران در مسیر حرکت به سوی الله.

[طریق الهجرة و باب السعادتین]

● زهد در دنیا:

منظور از زهد در دنیا، خالی کردن دست از مال و دارایی یا رها کردن آن و تهی‌دست نشستن نیست. بلکه مقصود، بیرون کردن دنیا از قلب به صورت کامل است؛ به گونه‌ای که انسان به آن دلبستگی نداشته باشد و اجازه ندهد

گوه‌هایی از سخنان امام ابن‌قیم درباره زهد

دنیا در قلبش خانه کند، حتی اگر در دستانش باشد. زهد این نیست که دنیا را از دستت رها کنی در حالی که در قلبت باشد؛ بلکه زهد آن است که آن را از قلبت خارج کنی در حالی که در دستت باشد. این همان حال خلفای راشدین و عمر بن عبدالعزیز است که با وجود در اختیار داشتن خزانه‌های مال، زهدشان زبانزد بود. بلکه این حال سرور فرزندان آدم علیه السلام است که با گشایش‌های دنیوی بسیار، جز بر زهد ایشان در دنیا افزوده نمی‌شد.

[طریق‌الهجرتین و باب السعادتین]

● آنچه بنده را برای زهد در دنیا یاری می‌دهد سه چیز است:

نخست: بنده بداند که دنیا سایه‌ای گذرا و خیالی ناپایدار است؛ چنان‌که خداوند می‌فرماید: **﴿أَنَّهَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُمْ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ**

فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ

يَكُونُ حُطَامًا﴾ [حدید: ۲۰] (بدانید که زندگی دنیا تنها بازی و سرگرمی و تجمل

و فخر فروشی میان شما و افزون‌طلبی در اموال و فرزندان است؛ همانند

گوهرهایی از سخنان امام ابن‌قیم درباره زهد |

بارانی که رویش گیاهش کشاورزان را به شگفت آورد، سپس خشک می‌شود و آن را زرد می‌بینی، آن‌گاه خاشاک می‌گردد).

و می‌فرماید: **وَأَصْرِبُ لَهُمْ مَثَلِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَا أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَّاحُ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا**؛

[کهف: ۴۵] (و برای آن‌ها زندگی دنیا را مَثَل بزن که مانند آبی است که از آسمان فرو فرستادیم و گیاه زمین با آن درآمیخت، سپس [چنان خشک شد که] به خاشاکی تبدیل گشت که بادهای آن را به هر سو می‌پراکنند؛ و الله بر هر چیزی تواناست).

خداوند دنیا را «کالای فریبنده» نامیده و از فریب خوردن به آن نهی کرده است. او از عاقبت بد فریب‌خوردگان خبر داده و ما را از افتادن در دام‌های آنان برحذر داشته و کسانی را که به دنیا راضی شده و به آن آرام گرفته‌اند نکوهیده است. پیامبر ﷺ نیز می‌فرمایند: «مرا با دنیا چه کار! مثال من و دنیا مثال سواری است که لحظاتی در سایه درختی آرمیده و سپس آن را رها کرده و رفته است.»

گوهرهایی از سخنان امام ابن‌قیم درباره زهد |

پس جز کسی که همتی پست و عقلی ناچیز دارد، به دنیا دل نمی‌بندد و فریب آن را نمی‌خورد.

دوم: بنده بداند که پس از این سرا، سرایی هست که از نظر ارزش و اهمیت بسیار والاتر است و آن سرای جاویدان است. نسبت دنیا به آخرت چنان است که پیامبر ﷺ فرمودند: «دنیا در برابر آخرت نیست مگر مانند اینکه یکی از شما انگشتش را در دریا فرو برد؛ پس بنگرد که با چه چیزی باز می‌گردد؟». زاهد کامل مانند کسی است که درهمی قلبی در دست دارد و به او می‌گویند: آن را دور بینداز تا صد هزار دینار به تو بدهیم؛ پس او به امید آن پاداش، درهم را دور می‌اندازد. زاهد نیز به سبب رغبتی که به امر بزرگتر دارد، در دنیا زهد می‌ورزد.

سوم: بنده بداند که زهد او در دنیا، مانع رسیدن آنچه برایش مقدر شده نخواهد شد؛ و حرص او نیز آنچه را برایش مقدر نشده به چنگ نخواهد آورد. هرگاه بنده به این حقیقت یقین پیدا کند، زهد در دنیا بر او آسان می‌گردد. این

گوهرهایی از سخنان امام ابن‌قیم درباره زهد

سه مورد زهد را برای بنده تسهیل کرده و گام‌های او را در این جایگاه استوار می‌سازد.

[طریق الهجرة و باب السعادتین]

● زهد در نفس:

زهد در حرام برای زاهد آسان می‌گردد؛ چراکه او از فرجام بد و میوه زشت آن آگاه است و می‌خواهد از دین و ایمان خویش پاسداری کند. او لذت و نعمت [ابدی] را بر عذاب ترجیح می‌دهد، از همسفر شدن با فاسقان ابا دارد و نمی‌خواهد اسیر دشمن خویش شود. همچنین، زهد در مکروهات و زیاده‌روی در مباحات برای او آسان است، زیرا می‌داند با گزینش آن‌ها، چه لذت، شادمانی و نعمت ماندگاری را از دست می‌دهد. زهد در دنیا نیز با شناخت حقیقت پس‌پرده و طلب پاداش کامل و مقصود والا برایش آسان می‌شود. اما زهد در نفس به معنای سربریدن آن بدون چاقو است که بردو نوع است:

گوهرهایی از سخنان امام ابن‌قیم درباره زهد |

نوع اول که وسیله و آغاز راه است: اینکه نفس را بمیرانی، به گونه‌ای که هیچ ارزشی برای آن نزد خود قائل نباشی؛ نه برای آن خشمگین شوی، نه برایش خشنود گردی، نه به خاطرش به جست‌وجوی یاری برخیزی و نه انتقامش را بگیری. آنطور که آبرویش را برای روز تنگدستی و نیازمندی‌اش (آخرت) نذر کرده‌ای. آنگونه که نفس نزد تو خوارتر از آن باشد که اگر تو را فراخواند اجابتش کنی، یا اگر نافرمانی کرد گرامی‌اش بداری، یا اگر نکوهش شد به خاطرش برنجی؛ بلکه آن را از آنچه گفته‌اند نیز پست‌تر می‌دانی و از رفاه و آسایشی که مانع رستگاری‌ات باشد، دور نگه می‌داری، هرچند بر نفس گران آید.

این کار اگرچه کشتن نفس و میراندن طبع و اخلاق آن است، اما در حقیقت عین زندگی و سلامت آن است و بدون آن هرگز زندگی حقیقی میسر نمی‌شود. این گردنه، آخرین مانعی است که انسان را به جایگاه مقربان می‌رساند و از آنجا به سرای جاوید فرود می‌آید، از چشمه زندگی می‌نوشد،

گوه‌هایی از سخنان امام ابن‌قیم درباره زهد

روحش از زندان محنت‌ها و اسارت شهوات رها می‌شود و به پروردگار و معبود و مولای حقیقی‌اش دلبسته می‌گردد.

نوع دوم که غایت و کمال است: اینکه تمام وجودت را به محبوب ببخشی و چیزی از آن را برای خود نگه نداری؛ بلکه چنان در آن زهد ورزی که یک مُجِب در بخشیدن مال ناچیزی که مورد علاقه محبوبش است، زهد می‌ورزد. آیا چنین محبی در دل خود تمایلی به نگه داشتن آن مال از محبوبش حس می‌کند؟ زهدِ محب صادق در نفس خویش نیز چنین است؛ او از خود بیرون آمده و خویشتن را تسلیم پروردگارش کرده است و همواره آن را نثار می‌کند تا مقبول افتد.

[مدارج السالکین فی منازل السائرین]

● جایگاه زهد:

قرآن سرشار از دعوت به زهد در دنیا و خبر دادن از پستی، اندکی، ناپایداری و فنای زود هنگام آن است؛ و در مقابل، به آخرت ترغیب کرده و از شرافت، جاودانگی و نزدیکی آن خبر داده است. هرگاه خداوند برای بنده خود خیری

گوهرهایی از سخنان امام ابن‌قیم درباره زهد |

بخواهد، در قلب او گواهی برپا می‌کند که حقیقت دنیا و آخرت را به چشم ببیند و از میان آن دو، آنچه را شایسته‌تر است برگزیند.

جنید می‌گوید: از سَری شنیدم که می‌گفت: خداوند دنیا را از اولیای خود گرفت، آن را از برگزیدگانش دور نگاه داشت و از دل دوستدارانش خارج کرد، چراکه دنیا را برای آنان نپسندید.

زاهد از آنچه از دنیا دارد شادمان نمی‌شود و بر آنچه از دست داده است، افسوس نمی‌خورد.

سفیان ثوری می‌گوید: زهد در دنیا یعنی کوتاه کردن آرزو. امام احمد بن حنبل - رحمه الله - زهد را بر سه گونه می‌داند: نخست، ترک حرام که زهد عوام است. دوم، ترک زیاده‌روی در حلال که زهد خواص است. سوم، ترک آنچه انسان را از الله مشغول می‌دارد که زهد عارفان است.

این سخن امام احمد از جامع‌ترین گفته‌هاست و نشان می‌دهد که ایشان در این دانش به والاترین جایگاه رسیده است؛ چنان‌که شافعی - رحمه الله - پیشوایی او را در هشت چیز گواهی داده که یکی از آن‌ها زهد است. آنچه

گوهرهایی از سخنان امام ابن‌قیم درباره زهد

عارفان بر آن اتفاق نظر دارند، این است که زهد، کوچ دل از وطن دنیا و ساکن شدن در منزلگاه‌های آخرت است؛ و بزرگان متقدم کتاب‌های خود در مبحث زهد را بر همین اساس نگاشته‌اند، مانند کتاب زهد عبدالله بن مبارک و امام احمد و وکیع و هناد بن سری و دیگران.

از زیباترین سخنان درباره زهد، کلام حسن بصری و غیر اوست که گفت: «زهد در دنیا به معنای حرام کردن حلال یا تباه کردن مال نیست؛ بلکه زهد آن است که به آنچه در دست خداست، مطمئن‌تر باشی از آنچه در دست خودت است؛ و اشتیاق به پاداش مصیبتی که به تو رسیده، بیشتر از حالتی باشد که آن مصیبت به تو نمی‌رسید».

این از جامع‌ترین و نیکوترین سخنان در باب زهد است که به صورت مرفوع نیز روایت شده است.

[مدارج السالکین فی منازل السائرین]

● زهد در دنیا به سبب بی‌وفایی و پستی شریکان آن:

گوهرهایی از سخنان امام ابن‌قیم درباره زهد

فاسقان بر سر خواهش‌های دنیوی هجوم می‌آورند و آنجا جایگاهی پر از ازدحام است. زاهد از مشارکت با آنان در این جایگاه‌ها ابا دارد و به سبب پستی شریکانش، خود را والاتر از آن می‌بیند؛ چنان‌که از بزرگی پرسیدند: چه چیز تو را در دنیا زاهد کرد؟ گفت: وفای اندک و جفای بسیارش.

[حادی الارواح إلى بلاد الافراح]

● زهد در دنیا کلید رغبت به آخرت است:

و کلید رغبت به آخرت، زهد در دنیا است.

[عدة الصابرين و ذخيرة الشاكرين]

● زهد:

از امام احمد پرسیدند: آیا مردی که هزار دینار دارد، می‌تواند زاهد باشد؟ گفت: بله، به شرط آنکه اگر زیاد شد شادمان نگردد و اگر کم شد اندوهگین نشود.

گوهرهایی از سخنان امام ابن‌قیم درباره زهد |

از شیخ الاسلام شنیدم که می‌گفت: زهد، رها کردن چیزی است که به کارت نمی‌آید؛ و ورع، رها کردن چیزی است که به تو آسیب می‌رساند.
پس زهد، خالی بودن قلب از دنیا است، نه خالی بودن دست از آن.

[الفوائد]

● زاهد آسوده‌ترین مردم از نظر تن و روان است:

زاهد آسوده‌ترین مردم در جسم و جان است؛ اگر زهد و فراغت او از دنیا مایه قوت او در پیمودن راه خدا و آخرت باشد - به گونه‌ای که قلبش را برای خدا فارغ کند و همه حرصش را بر تقرب به او بگذارد و بروقت خویش بخیل باشد که مبادا در چیزی جز رضای محبوب سپری شود - چنین کسی خوش‌ترین، روشن‌چشم‌ترین و شادترین مردمان خواهد بود. در مقابل، دلبستگی به دنیا قلب را پراکنده، پریشانی را افزون و اندوه و غم را طولانی می‌کند. این خود عذابی نقد است که به عذابی مورد انتظار و سخت‌تر می‌انجامد و برکت‌هایی را از بنده می‌گیرد که چندین برابر آن چیزی است که او با دلبستگی به دنیا در پی به دست آوردنش بود.

گوهرهایی از سخنان امام ابن‌قیم دربارهٔ زهد

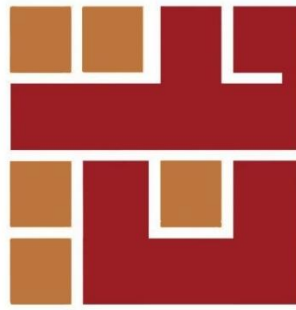
[الفوائد]

● برترین زهد:

برترین زهد، پنهان کردن زهد است.

[الفوائد]

گردآوری: فهد بن عبدالعزیز الشویخ

مرکز مطالعات متین

www.MatinStudies.com

t.me/MatinStudies

facebook.com/MatinStudies

Instagram.com/Matinstudies

X.com/Matinstudies